

Centrum pro sociální a ekonomické strategie
Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd
<http://vize-cr.fsv.cuni.cz>

PRŮVODCE KRAJINOU PRIORITY PRO ČESKOU REPUBLIKU

Martin Potůček a kol.

Executive Summary

Praha 2002

Obsah

Resumé.....	3
I. Teoretická a metodologická východiska.....	4
II. Základní souvislosti vývoje české společnosti a její modernizace v globálním kontextu.....	7
III. Prioritní problémy.....	17
IV. Strategické koncepce rozvoje České republiky.....	22
V. Sociomapa strategických koncepcí.....	30
VI. Prioritní problémy a vize jejich řešení v krajích.....	31
Závěrem.....	32

Autorský tým pod vedením prof. PhDr. Martina Potůčka, CSc., MSc. tvořili Mgr. Aleš Bednařík, Ing. Jiřina Dienstbierová, PhDr. Pavol Frič, Mgr. Martin Kreidl, M. A., RNDr. Miroslava Mašková, CSc., RNDr. Peter Mederly, RNDr. Pavel Nováček, CSc., Ing. Libor Prudký, Ing. Jan Přikryl, CSc., PhDr. Miroslav Purkrábek, CSc., PhDr. Antonín Rašek, PhDr. Jana Segethová, prof. ing. Luděk Urban, CSc., Mgr. David Václavík a Mgr. Arnošt Veselý.

Resumé

Studie shrnuje ve zkratce z více než pětisetstránkové studie výsledky roční práce Centra pro sociální a ekonomické strategie Univerzity Karlovy v Praze - Fakulty sociálních věd na výzkumném tématu Průvodce krajinou priorit České republiky navazující na Vizi rozvoje České republiky do roku 2015. CESES ve své práci vychází z předpokladu, že systematický výzkum možných budoucností by měl nabízet lepší orientaci a být podkladem pro rozhodování představitelů veřejného, komerčního i občanského sektoru. Proto se výzkumný tým pokusil shromáždit, zpracovat a interpretovat všechny významné poznatky umožňující hledat priority pro Českou republiku. Vychází z ujasnění teoretických východisek a z úvah o optimální metodologii výzkumu. Nabízí model vývoje české společnosti a její modernizace v globálním kontextu, identifikaci potenciálů rozvoje, formativních regulátorů, soubor prioritních problémů a jejich řešení a formulaci syntetických strategických koncepcí. Kritériem je kvalita a udržitelnost života.

Zkoumat možné cesty budoucího vývoje České republiky představuje rozsáhlou poznávací úlohu. To je nemožné bez odpovídající teoretické opory. V sociálních vědách je to o to těžší, že neexistuje jediná všeobšáhla teorie, existuje mnoho různých výkladů a podnětů. Vědomě proto byla zvolena teorie modernizace, která je v současné době uznávána jako nástroj analýzy soudobých společností, zvláště v kontextu s teoriemi globálního vývoje lidské civilizace. Pokud jde o modernizaci, byla věnována pozornost teoriím přechodu od tradiční k industriální společnosti, teorii postindustriální (informační) společnosti, charakteru druhé modernizační transformace, společnosti vědění, kritice modernizace a reflexivní modernizaci. Z teorií globálního vývoje lidské civilizace se v ohnisku pozornosti ocitla teorie udržitelného rozvoje, koncept otevřené společnosti, koncept globalizace a teorie světového systému - závislosti periferie na centru.

Na tomto základě vznikl i koncept vývoje české společnosti a její modernizace v globálním kontextu a přijat problémově orientovaný přístup. Vyústěním je přijetí reflexivní teorie modernizace završující humanistické paradigma modernizace jako komplexního společenského procesu orientovaného na kvalitu a udržitelnost života. Jako potenciály rozvoje byly identifikovány sociální soudržnost, společnost vědění, trh práce, vývoj populace, vnější a vnitřní bezpečnost, životní prostředí a územní potenciály rozvoje a ekonomický rozvoj. Jako formativní regulátory, usměrňující potenciály rozvoje, byly stanoveny formování národní identity, rozvoj ústavněprávního a politického systému, regulační působení trhu, státu a občanského sektoru ve vzájemných vztazích a příprava na vstup a plné uplatnění v Evropské unii. Na základě analýzy bylo v těchto jedenácti oblastech identifikováno 77 prioritních problémů a z nich vycházejících 30 strategických koncepcí. Samostatnou součástí byl výzkum regionů.

Autorský kolektiv předkládá studii odborné i občanské veřejnosti, politické i správní reprezentaci země jako upřímně míněnou nabídku a výzvu k další spolupráci při rozvíjení systematického úsilí při poznávání jejích možných budoucností a při vyvozování odpovídajících závěrů a doporučení pro praxi řízení.

I. Teoretická a metodologická východiska

Naše zadání - zkoumat možné cesty budoucího vývoje České republiky - představuje rozsáhlou poznávací úlohu, kterou nelze řešit bez adekvátní teoretické opory. Sociální vědy jsou ovšem svou povahou bytostně multiparadigmatické - neposkytují jednotné vodítko, ucelený teoretický interpretační rámec. Naopak, nabízejí mnoho teoretických východisek a výkladů, někdy komplementárních, jindy kontradiktorních. Nezbyvá než učinit vědomou volbu. Jejím výsledkem je v našem případě **teorie modernizace**, která je v současnosti obecně uznávaná jako nejvlivnější nástroj analýzy vývoje soudobých společností.

Teorie modernizace byla inspirována bezprecedentními změnami, které v západním civilizačním okruhu vyvolala industriální revoluce. Ta přinesla pokrok v technologiích, změnu ve struktuře zaměstnanosti, urbanizaci, nárůst množství anonymních sociálních vztahů, individualizaci sociálního života, sekularizaci, nárůst počtu velkých organizací, byrokratický systém racionálního řízení, nové velké organizace a administrativní celky, oslabení tradičních systémů autority a také národní státy. Všechny teorie přechodu k industriální společnosti předpokládají, že se jednotlivé společnosti vyvíjejí od nižších forem k vyšším, od jednodušších a nediferencovaných ke složitějším a rozrůznějším. Již koncem šedesátých let však někteří autoři začínají upozorňovat, že industriální (moderní) společnost se začíná blížit k hranicím svých možností a že už v rámci ní se začínají objevovat kontury nové postindustriální společnosti. Za největšího propagátora myšlenky postindustriální společnosti je považován Daniel Bell, který ve své knize charakteristicky nazvané *Příchod postindustriální společnosti* dospěl k závěru, že západní svět zažívá **druhou modernizační transformaci** jejíž podstata spočívá v rozvoji služeb a informační techniky. Historicky je tedy přechod od preindustriální (tradiční) společnosti k industriální (moderní) společnosti střídán obdobím přechodu od industriální k postindustriální společnosti. Později byl termín "postindustriální společnost" do značné míry vytlačen novým termínem "**informační společnost**", který lépe vystihoval probíhající modernizační změny. Podle Tofflera je vznik informační společnosti spjat s rozvojem nových technologií, které umožňují překonávání časových a prostorových omezení industrialismu.

V důsledku vedou tyto změny k individualizaci, univerzalizmu, decentralizaci, územnímu rozptýlení, rozvolnění časových struktur (namísto sociální synchronizace). Výrobní dělníci už nejsou většinovými reprezentanty nové doby a jsou v typických obrázcích z naší současnosti nahrazováni bílými límečky z kanceláří a úřadů, kteří se specializují na produkci a zpracování informací. Bell, Toffler a po nich i další (např. Reich 1995, nebo Drucker 1993, Naisbit 1984, Castells 1989.) dokonce dospěli k názoru, že informační technologie určují charakter sociální struktury nových společností a že informace se stávají klíčovým strategickým zdrojem, na němž tyto společnosti závisejí. Ti, kdo k nim mají přístup a umějí s nimi zacházet - symboličtí analytici - se stávají novou elitou, stejně jako byli průmysloví magnáti lidry odcházející industriální epochy.

Pod tlakem kritiky je však důraz na určující roli techniky v rámci teorie modernizace postupně opouštěn. Stále více se ozývají hlasy volající po humanizaci modernizace. Proto např. pojem "**společnost vědění**", který obsahuje výraznou lidskou dimenzi dnes začíná doplňovat a částečně i nahrazovat termín "informační společnost". Myšlenkový model společnosti vědění ukazuje totiž nikoli odlidštěnou, technokratickou společnost, řízenou umělou inteligencí, ale společnost, která zakládá svůj rozvoj na lidských zdrojích, na lidském potenciálu a nečiní člověka objektem, nýbrž subjektem jednání (Provazník et. al. 1998: 205).

Do popředí se také dostává koncept "**reflexivní modernizace**", který klade velký důraz na kritickou diskusi nezamýšlených důsledků modernizace. Pod reflexivní modernizací se nerozumí jen jednoduchá reflexe modernizace ve veřejné diskusi, resp. veřejná kritika nezamýšlených důsledků modernizace. Reflexivní modernizace znamená především sebekonfrontaci. (Beck, 1994: 5) Reflexivní modernizace sama sebe neřízeně a nepředvídatelně identifikuje jako problém a tím podkopává samotnou modernizaci. (Beck 1994: 176) V kritické reflexi totiž zpochybňuje ty principy, na kterých sama stojí. Výsledek tohoto procesu může být pro další vývoj společnosti jak pozitivní tak negativní.

Pozitivní vyústění reflexivní modernizace je spojeno s procesem skutečné **individualizace** (která neznamená atomizaci, izolaci nebo osamocenost, ale naopak svobodně zvolenou vzájemnost) a s aktivací tzv. **subpolitiky** (pod níž se rozumí hlavně otevření se politiky a celé společnosti - hlavně jejích institucí - politickým aktivitám nejen zájmových skupin a občanských iniciativ, ale i jednotlivců). "Subpolitika znamená formování společnosti zdola" (Beck, 2000: 22-3). A. Giddens se také snaží doplnit obraz procesu druhé modernizace o koncept sociálně-politických změn v jeho případě založený na imperativu "**demokratizace demokracie**." V tomto smyslu mluví o vynořování se tzv. emoční demokracie (v oblasti sexuální orientace, vztahů mezi dětmi a rodiči nebo mezi přáteli), o trendu posilování institucionální reflexivity (tj. proměny byrokratických hierarchií ve více flexibilní a decentralizované systémy autority), o rozvoji sociálních hnutí a svépomocných skupin (jejichž úkolem je kultivace sociálního kapitálu a posilování komunit) a konečně také mluví o rodící se "superpolitice" (tj. o demokratizačních tendencích na globální úrovni). (Beck, Giddens, Lash 2000: 193-4)

Koncept modernizace především jako technického a ekonomického vývoje byl tedy doplněn o koncept "**společenské modernizace**" (Machonin 2000: 200). Podle jednoho z nejvýznamnějších českých protagonistů teorie modernizace Pavla Machonina jde o zásadní obrat v zaměření teorie modernizace, který směřuje k jejímu pochopení jako komplexního procesu jehož jednotlivé součásti se vzájemně podmiňují (Machonin 2000: 158). Koncept reflexivní, resp. společenské modernizace vyzdvihuje roli aktérů v procesu modernizace a jejich konfliktu ohledně jeho směřování a povahy. Do popředí se jako kritérium hodnocení modernizace dostává kvalita života a všichni ti, kdo se zapojují do veřejného diskurzu ohledně jejího řešení, jsou považováni za součást reflexivní modernizace. Tedy nejen politici, představitelé globálního superkapitálu nebo symboličtí analytici ale i obyčejní lidé, občanské organizace nebo tzv. "technorebelové" (Toffler) či nová sociální hnutí, které usilují o trvale udržitelný rozvoj naší civilizace.

Společně s Pavlem Machoninem se přikláníme k názoru, že modernizační úsilí v ČR nemá komplexní charakter. To se nakonec projevuje i v narůstajících obtížích, se kterými se modernizační proces u nás potkává. Jak Machonin upozorňuje, již delší dobu narůstá vědomí, "že politické a zvláště ekonomické reformy v České republice jsou doprovázeny nikoli rozvojem, nýbrž **rostoucí absencí společenské modernizace** a právě to se stává jedním z hlavních brzdících faktorů dalšího pokroku společenské transformace" (Machonin 2000: 200). Docházelo a stále dochází k zanedbávání "rozvoje moderních politických institucí participativní demokracie, odpovídající decentralizaci státní správy, ochrany menšin a rovnováhy zákonodárné, výkonné a soudní moci" (Machonin 2000: 112). Dále dochází k podceňování "významu práva, ekologie, ochrany zdraví obyvatelstva, ochrany spotřebitelů, boje proti kriminalitě, atd." (Machonin 2000: 113).

Zjištění, že reálnému modernizačnímu procesu v ČR nejvíce chybí právě společenská modernizace je významným poznatkem, který jsme využili při vymezení prostoru pro hledání priorit rozvoje české společnosti. Tendence orientovat pozornost našeho týmu primárně na oblast společenské modernizace se výrazně projevila již v naší první publikaci "Vize rozvoje ČR do r. 2015". V předkládaném textu "Průvodce krajinou priorit pro ČR" se tuto tendenci snažíme vědomě reflektovat, kultivovat ji do sevřenějšího konceptu, otevřeně s ním pracovat i s vědomím jeho některých nedostatků, jež se např. projevily v menším prostoru, který byl věnován rozpracování ekonomických priorit České republiky.

Pod pojmem "**společenská modernizace**" rozumíme veřejně diskutovaný a konfliktní proces inovace společenských potenciálů, institucí, právních norem, hodnot, kulturních vzorů či neformálních pravidel společenského života podmiňujících a regulujících technický a ekonomický rozvoj směrem ke zvyšování kvality života nejširších vrstev obyvatelstva. Společenská modernizace není jen proces, který probíhá synchronně s procesy rozvoje techniky a řízení výroby a případně se jim vhodně přizpůsobuje, tj. zaplňuje jakousi "kulturní mezeru" (Ogburn, Nimkoff 1947) mezi materiální a nemateriální stránkou života společnosti, ale je s nimi v recipročním vztahu (Inglehart 1997) a rozhodujícím způsobem ovlivňuje výslední efekt modernizace. Může ji nejen inhibovat anebo posilovat, ale i kultivovat, ekologizovat, humanizovat anebo naopak dehumanizovat a barbarizovat.

Hlavní otázkou priorit modernizačního procesu je volba, resp. řešení konfliktu mezi orientací na "ekonomicky supervýkonnou **turbospolečnost**" (Beck 2000: 54) a orientací na kvalitu života. V tomto směru důležitou orientaci poskytly **teorie udržitelného rozvoje** (sustainable development), resp. udržitelného způsobu života a koncept **otevřené společnosti, který** je nejvíce spojován se jménem Karla R. Poppera. Představu o realizaci humanistického, společenského paradigmatu modernizace je ovšem potřebné zasadit do širšího **kontextu relevantních teorií** rámuujících naše chápání procesů modernizace. V tomto případě se opíráme o obecné úvahy týkající se procesů globalizace a o teorii světového systému.

Z obecně metodologického hlediska považujeme za podstatné řídit se zásadou, podle které za nejúspěšnější společenskovedné práce lze považovat ty, jež v sobě dokázaly kombinovat spolehlivé výzkumné metody se solidní teorií svého předmětu, který byl zároveň společensky problematický a relevantní. V předkládané práci se proto snažíme navázat na uvedené teoretické koncepty tzv. problémově orientovaným přístupem k analýze aktuálních modernizačních procesů probíhajících v ČR. Za priority považujeme identifikované problémy modernizace ČR. Cesty či směry modernizačních procesů pro nás reprezentují strategie, resp. strategické koncepce jejich řešení.

Je zřejmé, že problémy modernizace budou jinak definovat např. politici, podnikatelé, státní úředníci nebo vědci. Dokonce i členové jednotlivých zmíněných skupin mohou různé problémy definovat různě a i pro stejně definované problémy mohou navrhnout různá řešení. Domníváme se proto, že výběr priorit modernizace české společnosti nelze řešit na základě jedině, byť dokonale objektivní a detailně propracované teorie modernizace. Taková teorie ani neexistuje. Výše uvedený přehled modernizačních konceptů na nic takového neaspíruje. To, co nabízí tento koncept společenské modernizace je obecný rámec, ve kterém lze hledat priority rozvoje ČR. Ten samozřejmě jejich výběr značně ovlivňuje, ale nedeterminuje. Výběr priorit je především věcí **demokratické diskuse** všech zainteresovaných aktérů. Právě o takovou diskusi jsme se snažili a budeme se snažit i nadále.

II. Základní souvislosti vývoje české společnosti a její modernizace v globálním kontextu

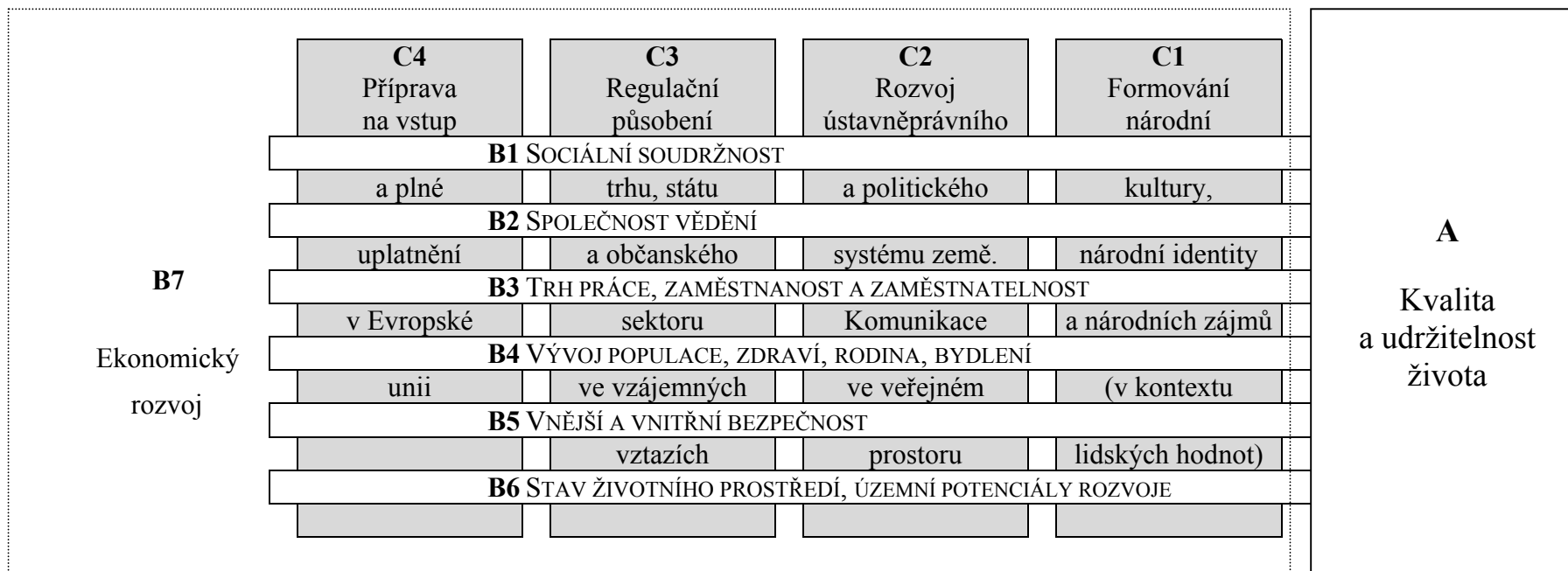
Interpretační struktura je teoretickým modelem základních souvislostí vývoje české společnosti a její modernizace v globálním kontextu. Vyjadřuje základní vývojové souvztahnosti, které vycházejí z kriteriálního zakotvení úvah o možných a žádoucích budoucnostech (blok A - Kvalita a udržitelnost života), z vyčlenění sedmi významných potenciálů rozvoje ovlivňujících zvolená kritéria (blok B - Vývojové potenciály) a čtyř oblastí, které přispívají k formování oněch vývojových potenciálů generováním podmínek pro činnost a uplatnění diferencovaných sociálních aktérů (blok C - Formativní regulátory).

Kvalita života je výsledkem vzájemného působení sociálních, zdravotních, ekonomických a enviromentálních podmínek lidského a společenského rozvoje. V našem pojetí představuje objektivní podmínky pro dobrý život. Tato objektivní stránka kvality života shrnuje naplňování a možnosti naplňování sociálních a kulturních potřeb člověka. **Udržitelný rozvoj** (*sustainable development*) je takový rozvoj, který uspokojuje potřeby současnosti, aniž by byly ohroženy potřeby budoucích generací. V naší práci hledáme odpověď na otázku, jak vyjádřit konflikt mezi kvalitou a udržitelností života současných generací, jež mohou své zájmy hájit a prosazovat, a kvalitou a udržitelností života generací, které se ještě nenarodily a jejichž zájmy tudíž dosud nikdo přímo ani nereprezentuje, ani nehájí.

Sociální soudržnost rozumíme sociální vztahy, sdílené identity, mezilidskou důvěru, sociální kontrolu a solidaritu, stejně jako loajalitu a vzájemná očekávání, která si lidé každodenně ve svých vzájemných vztazích budují a prokazují. Sociální soudržnost vzniká v každodenních interakcích lidí, kteří vystupují ze své individuální anonymity, podílejí se na veřejném nebo kolektivním životě a přijímají svůj díl odpovědnosti za dění mimo hranice jejich úzce vymezených individuálních zájmů. Nejdůležitějšími sociálními institucemi, které se na vzniku a/nebo udržování sociální soudržnosti podílejí, jsou rodina, škola, občanská společnost, církev, geograficky definované komunity (sousedství, obce, města), sociální stát a kulturní a hodnotové klima ve společnosti. Protože je sociální kapitál budován v každodenních akcích individuů je natolik komplexním a autonomním jevem, že **neexistuje přímá cesta jak budovat sociální soudržnost shora** prostřednictvím nějakého administrativního rozhodnutí. **Shora lze nicméně efektivně podporovat instituce, které jsou zdroji a katalyzátory sociálního kapitálu, nebo zmírňují některá společenská napětí a nerovnosti. Míra sociální soudržnosti příznivě ovlivňuje jak kvalitu života jednotlivců, tak podmínky života celých kolektivit.**

K sociálnímu kapitálu společnosti lze přistupovat dvěma odlišnými způsoby. Rozhodnutí pro "institucionální" podporu udržení a rozvíjení sociální soudržnosti předpokládá silnou angažovanost sociálního státu nejen jako organizátora a poskytovatele služeb, ale i jako podporovatele výše zmíněných společenství a institucí. Takový přístup dává naději na udržení nebo i zvýšení současné míry sociální koheze, ale zároveň přináší riziko nízké legitimacy takových aktivit a jejich odmítnutí veřejností, která je nepřijme za své. Na druhé straně "občanský" přístup k rozvoji sociální koheze ponechává rozvoj sociálního kapitálu zcela na neformálních společenstvích a institucích občanského sektoru. Tento přístup by pravděpodobně vyústil do možná slabší a fragmentované, nicméně přirozeně legitimní sociální soudržnosti.

SCHÉMA: MODEL ZÁKLADNÍCH SOUVISLOSTÍ VÝVOJE ČESKÉ SPOLEČNOSTI A JEJÍ MODERNIZACE V GLOBÁLNÍM KONTEXTU

Legenda:

- A - Kriteriaální blok
- B - Vývojové potenciály
- C - Formativní regulátory

At' už se česká společnost vydá kteroukoli z těchto cest, v každém případě stát i ostatní aktéři musejí respektovat základní hodnoty humanismu, svobody a odpovědnosti, rovnosti, solidarity, sociální spravedlnosti a subsidiarity.

Protože se vědění stává v současné době rozhodujícím faktorem hospodářského úspěchu, zvětšují se investice do vědění (know-how) na úkor investic do surovin, materiálů či množství (kvantity) lidské práce. Stále intenzivnější globální soutěž stlačuje zisky z masové výroby (tj. výroby uniformního, rutinního a standardního zboží) a nejúspěšnější firmy dneška charakterizuje vysoká schopnost získávat a komercionalizovat "obtížně napodobitelné", technologicky špičkové vědění. Klíčovými pojmy ekonomické úspěšnosti a konkurenceschopnosti se stávají "inovační schopnost", "lidské zdroje", "lidský kapitál", "nehmotné investice". V naší práci souhrnně tyto tendence shrneme pod pojem **společnost vědění**.

Vědění, znalosti, informace hrají ve společnosti mnohačetnou roli, zejména se pojí s růstem ekonomiky a konkurenceschopnosti, rozvojem demokracie a kvalitního řízení společnosti, rozvojem člověka jako individuality, podporou zdravého životního stylu, předáváním kulturních tradic, včetně etických kodexů a vzorů, udržením vysoké míry zaměstnatelnosti každého jednotlivce a nízkou mírou nezaměstnanosti ve společnosti a podporou sociální soudržnosti ve společnosti.

Základní principy strategie rozvoje vzdělání jsou různorodost a individualizace, transparentnost a prostupnost, celoživotní učení, klíčové kompetence, decentralizace, autonomie a inovativnost vzdělávacího systému, vysoká míra monitoringu a hodnocení kvality (reflexe a evaluace), informační gramotnost a využívání ICT, rozvoj lidských zdrojů, široká ekonomická podpora. Strategie rozvoje výzkumu a vývoje /VaV/ zahrnuje propojení různorodých institucí VaV do komunikující a spolupracující sítě a úzká spolupráce se zahraničními institucemi VaV (princip synergického efektu), propojení institucí VaV s potřebami praxe, koncentraci prostředků do menšího počtu koordinovaných programů a projektů, orientaci na výsledky a náročná evaluační kritéria (světový standard), transparentní, výkonové a diverzifikované rozdělování finančních prostředků, koordinovanou a profesionální státní správu VaV a funkční organizační uspořádání a motivované lidské zdroje.

Trh práce je místem, kde se setkává nabídka a poptávka po pracovní síle. Hlavními aspekty trhu práce jsou zaměstnanost a nezaměstnanost, úroveň mezd a příjmové nerovnosti. Trh práce ovšem není z mnoha důvodů trhem v klasickém smyslu slova, neboť práce není pouhou komoditou. Stát silně reguluje dění na trhu práce, zejména intervenuje prostřednictvím sociálního státu a hospodářské politiky. **Postavení na trhu práce má zásadní dopad na kvalitu života lidí a jejich rodin.** Tento vztah je všeobecně známý a bohatě empiricky doložený a neomezuje se zdaleka jen na otázky životní úrovně.

V obecné rovině musí strategie rozvoje trhu práce usilovat o **dosažení rovných příležitostí v přístupu k práci** a důstojných podmínek lidského života. Moderní státy uznávají **právo na práci**, tj. právo zvolit si svobodně zaměstnání v uspokojivých pracovních podmínkách za přiměřenou odměnu, právo získat práci v mezích společenských možností nebo peněžitou podporu v nezaměstnanosti. V krátkodobém horizontu sleduje politika trhu práce **dosažení plné zaměstnanosti**, dlouhodoběji potom především **růst zaměstnavatelnosti**. Strategie rozvoje trhu práce může být dlouhodobě složena ze tří základních elementů: rozvoje lidských zdrojů, podpory podnikání a podpory mobility na pracovním trhu. I v krátkém časovém horizontu ale

Lze udržet přijatelnou stabilitu na trhu práce prostřednictvím **veřejné podpory zaměstnanosti při současném omezování růstu mezd, aktivní politikou zaměstnanosti** a vhodným **sladěním výše minimální mzdy a sociálních příjmů**.

Populační vývoj významným způsobem vstupuje do všech procesů, jejichž aktéry jsou lidé. Nezbytnou podmínkou procesu rození je **rodina** v jakékoli své formě, tj. alespoň jako dočasný pár dvou osob různého pohlaví. Zároveň rodina plní i řadu funkcí důležitých jak pro její členy, tak pro celou společnost. **Zdraví** je podle WHO definováno jako stav úplné fyzické, psychické a sociální pohody. Konečně **bydlení** je nezbytné pro plnohodnotný život každého člověka. Bydlení nezajišťuje pouze jednu ze základních životních podmínek jedince, ale také napomáhá jeho sociální integraci a výchově. Proměnné z oblasti demografického vývoje a zdravotního stavu a péče se staly základem měření **kvality života a udržitelnosti vývoje**.

Základním strategickým principem existence společnosti je **vytváření a udržování takové věkové struktury obyvatelstva, která by se nestala v procesu prodlužování lidského života (a tím v populačním stárnutí) překážkou dalšího úspěšného rozvoje společnosti**. Jde nejen o aspekty ekonomické povahy (relace mezi ekonomicky aktivní a neaktivní složkou populace), ale současně také mentální (aby zvyšující se počty a podíly starších lidí nevedly k tendenci konzervace až stagnace způsobu myšlení a chování celé společnosti). Proto je třeba **vytvářet prostředí příznivé pro vznik a existenci rodin s dětmi**, pomáhat jim přímými i nepřímými formami v péči a výchově dětí a **vytvářet motivaci pro selektivní imigraci**.

Primárním cílem každé strategie zaměřené na zdraví je **zlepšování zdravotního stavu** jedinců a tím i obyvatelstva země celkem, tj. **posilování potenciálu zdraví**. Východisky zdravotní politiky musí být mezinárodní i národní právní normy týkající se zdraví: zdraví jako **jedno ze základních lidských práv** a **rovnost ve zdraví a v přístupu ke zdravotní péči** zakotvená v Ústavě ČR založená na solidaritě.

Bytová politika by měla **hledat rovnováhu mezi dvěma protikladnými kritérii: vysoké výkonnosti**, ve které hraje hlavní roli trh, a **sociální spravedlností**, kterou udržuje svými zásahy do trhu s byty stát.

Mezinárodní **bezpečnost** je možné vymezit jako takový stav komplexu mezinárodních vztahů, který všem jeho subjektům zajišťují stejnou úroveň národní bezpečnosti. Vnitřní bezpečnost znamená vytvořit takový stav řádu a pořádku v zemi, aby v ní mohla bezporuchově fungovat demokratická občanská společnost. Zajištění vnější a vnitřní bezpečnosti České republiky je základním předpokladem **kvality života a jeho udržitelnosti**. Ve zjevném napětím jsou míra svobody a bezpečnosti. Nelze se spokojovat s argumentem, že vyšší bezpečnostní ohrožení lidí je daní za získanou svobodu, ale je nutné hledat míru přijatelnou pro občany.

Základním principem zajištění vnější bezpečnosti je **civilní řízení a kontrola**, který je třeba vztáhnout na všechny ozbrojené síly. Primárním obsahem je tvorba státní bezpečnostní politiky jako syntézy mezinárodně politické, vojenské a vnitřní bezpečnosti státu. Druhým principem je **profesionalizace ozbrojených sil, v současné době především armády**. Základními principy vnitřní bezpečnosti jsou především **prevence, participace občanů a alternativní sankční systém**.

Životní prostředí je ta část světa, která člověka obklopuje, které se přizpůsobuje a kterou transformuje (definice UNESCO). Životní prostředí člověka je složitý komplexní systém, který můžeme pro lepší pochopení rozčlenit na složky životního prostředí, faktory ovlivňující kvalitu životního prostředí pozitivně nebo negativně a

důsledky lidských činností na kvalitu životního prostředí. Pokud jde o **územní potenciály rozvoje**, je třeba především zdůraznit elementární fakt, že nikoli veškeré společenské a ekonomické aktivity, které se "odehrávají" v prostoru, na konkrétním území, zakládají možnost redukovat je na územní potenciál rozvoje.

Životní prostředí má velmi úzkou vazbu na kvalitu života a jeho udržitelnost. Tendence chránit životní prostředí začala již v předminulém století a vrcholí v roce 1987 zprávou Světové komise pro životní prostředí a rozvoj *Naše společná budoucnost* (The World Commission 1987), která propojila otázky životního prostředí s rozvojem a definovala pojem **udržitelný rozvoj** (*sustainable development*). **Vztah územních potenciálů rozvoje k fenoménu kvality života vyjadřuje** známé heslo ekologických hnutí: myslí globálně, jedne lokálně.

Ekologická gramotnost, především u mladých lidí, ovlivní pozitivně chování a hodnotové orientace slučitelné s udržitelným rozvojem, protože vzdělání je nezbytnou podmínkou porozumění a ekologická výchova je podmínkou soucítění a solidarity s přírodou. Ze střednědobého hlediska jsou při prosazování péče o životní prostředí nejefektivnější **ekonomické nástroje životního prostředí**. K prosazení ekonomických nástrojů je nezbytná politická vůle a ta může vzniknout jen v rámci **demokratického politického systému**. Čtvrtým strategickým pilířem jsou **právní aspekty životního prostředí**. při ochraně složek životního prostředí a přírodních zdrojů bude narůstat konflikt mezi tradičním chápáním vlastnického práva a mezi principy udržitelného rozvoje. Klasická právní definice vlastnictví jako neomezeného panství nad věcí v moderní společnosti již neplatí. Vlastnictví má být využíváno ku prospěchu širšího celku, nemá sloužit výlučným zájmům majitele. Bude proto třeba rozvíjet "ekologickou funkci" vlastnictví. Dalším strategickým přístupem k péči o životní prostředí je důraz na **technologie šetrné k životnímu prostředí**, na ekologickou efektivnost.

Rozvoj územních potenciálů rozvoje klíčovým způsobem závisí na myšlence **rovnosti rozvojových šancí** jednotlivých prvků územního systému země a **dialog více úrovní územní samosprávy a subjektů soukromého sektoru**.

Ekonomický rozvoj členíme do čtyř sekcí: Hospodářská politika a institucionální rámec, výhled hospodářského růstu, pohyby cenové hladiny, česká ekonomika v ekonomické globalizaci - konkurenceschopnost, zahraniční investice, globalizace.

Ze všech aspektů kvality života se jako nejdůležitější se jeví vztah ekonomického rozvoje **k životní úrovni**. Životní úroveň je ovlivňována vývojem ekonomiky, například změnami hospodářského růstu. Prorůstově nasměrovaná ekonomika vytváří prostředí, ve kterém lze očekávat růst životní úrovně.

Moderní ekonomiky se vyznačují orientací hospodářské politiky na cenovou a kursovou stabilitu a vyrovnaný růst. Pro budoucí vývoj české ekonomiky je v současnosti nejdůležitější vývojovou okolností potenciální vstup České republiky do Evropské unie. Makroekonomickou stabilitu s využíváním růstových příležitostí lze strategicky podporovat růstem HDP, růstem zaměstnanosti, který má význam především pro regiony s vysokou nezaměstnaností a je faktorem pro snižování kriminality, růstem výkonnosti a konkurenceschopnosti podniků a růstem kupní síly obyvatel jako jednoho z faktorů životní úrovně. Perspektiva vstupu ČR do EU výrazně ovlivňuje současnou i budoucí konkurenceschopnost a výkonnost českých podniků, významným faktorem v předvstupním procesu je legislativní příprava na vstup do EU. **Základním strategickým principem rozvoje ekonomiky je dodržení**

tzv. Maastrichtských kritérií. K dosažení vysokého tempa ekonomického růstu je třeba udržení vysoké míry investic.

Formování národní kultury, národní identity a národních zájmů v kontextu lidských hodnot

Bez jasné personální a kolektivní identity není možné stanovit smysl života, osobní, kolektivní, národní a státní cíle (Krejčí 1993). Jde o hledání zdrojů pro to, aby rostl podíl lidí zakořeněných v definovaných vztazích napomáhajících zároveň růstu kvality života v zemi.

Kultura je vymezována v minulosti vytvářenými a generacemi udržovanými soubory zvyků, symbolů, předmětů a aktivit, které jsou současným společenstvím hodnoceny jako přijatelné pro současnost. Zmíněné atributy prolínají společností, stávají se sdílenými hodnotami, mají identifikující podobu a je třeba je ochraňovat, protože v tom spočívá i ochrana existence společnosti. Dochází ke vzniku institucí potvrzovaných výchovou, organizací, nástroji moci a kontroly, až nastává sblížení s mocenskými institucemi a státem. Dochází tak ke spojení ve formě národního státu.

Mezi jednotlivými identitami (lokální, institucionální, věkově generační, stavovskou, etnickou, náboženskou, politickou, rodinnou, obecní, k zájmové skupině ad.) existují úzké vztahy, vzájemné prolínání a ovlivňování. V současném typu společenství je obzvláště důležitá občanská dimenze identity. Zájmy mohou být chápány i jako projev uvědomovaných hodnot. Ty jsou vždy spojovány s definováním obsahu bytosti, skupiny, společenství i institucí, vyjadřují reflexi světa v našich myslích, vědomí i podvědomí, v našich osobnostních strukturách či ve strukturách sociálního klimatu skupiny, pospolitosti národa či státu. Bez poznání hodnot integrovaných během socializace jedincem nelze poznat obsah jeho osobnosti, poznávat rozhraní mezi jedinci, orientovat se uvnitř skupin i mezi skupinami. Bez toho není možné poznat ani proces akceptace změn v nabídkách hodnot společnosti.

Národ je tedy definován kulturou a vůlí, které se scházejí v pojmu hodnota: kultura jako soubor přijatých a rozvíjených hodnot, vůle jako projev dobrovolného sdílení hodnot uvnitř společenství. Identita jak v individuální, tak ve skupinové podobě je přímo založena na míře sdílených hodnot.

Nejpodstatnější obecnou charakteristikou hodnotových nabídek v naší civilizaci zůstává nebyvalá šance rozvoje lidské tvořivosti a zároveň nikdy tak silně nepocítované potřeba zabezpečení tohoto prostoru svobody a tvořivosti proti vnějšímu a vnitřnímu ohrožení. Nebezpečím je však hédonismus a xenofobie.

Analýza a modelování jednotlivých generací v naší zemi z hlediska jejich podílu na populaci České republiky na přelomu tisíciletí především ukazuje, že existuje převaha generací zaměřených na boj, konfrontaci a soutěžení nad generacemi zaměřenými na spolupráci a konsenzus. Převaha hodnotových orientací konfrontačních nad kooperačními vytváří ve společnosti značné napětí a je východiskem pro přístup k řešení společenských problémů spíše z hlediska příklonu k vítězům než z hlediska vyřešení problému. Zároveň se ale ukazuje, že v posledních letech roste podíl generací zaměřených hodnotově na kooperaci. Lze předpokládat, že konfrontační trend by mohl v nejbližší době slábnout, míra orientace spíše na vítězství v boji než na vítězství nevhodnějšího řešení také.

Pokud jde o národní identitu, převažují podíly populace, pro něž je příznačný nezáměr o otázky národní identity: jejich hledání identity nezahrnuje markantnější úsilí (příznivé ani odmítavé) k zabezpečení vědomí národní identity na některém z

prvních míst. Menší část populace pocituje hledání národní identity jako významný a prospěšný proces. Podíl populace naladěné proti národní identitě spojené s Českou republikou je velmi malý. Lze naznačit trendy zvyšování zájmu o národní identitu, avšak chápání národní identity jako nepodstatné ve skladbě identit bude převažovat i nadále.

Je ovšem třeba počítat s tím, že projevovaný zájem o národní identitu bude spíš spojován s tendencí k uzavření se vůči okolí, vůči změnám a vůči tvořivým trendům a tendencím. Národní identita a národní zájmy nemají sice ve struktuře identit stěžejní ani příliš výrazné místo, jde ale o identitu a zájmy úzce spojené s odmítáním cizího, odmítáním etnických i jinak kulturně určených rozdílů a obranou vlastní nejistoty před "útočícími cizáky". Národní identita a zájmy jsou za těchto okolností spíš možným zdrojem překážek na cestě ke zvyšování kvality a udržitelnosti života.

Dvojaký trend vývoje nabídky hodnot v evropském kontextu je spojen s výraznou diferenciací v míře stability (nestability) řádu mezi jednotlivými částmi Evropy a státními útvary či bloky a zároveň se sjednocujícími atributy globalizace pramenícími i z evropských impulsů. Oba procesy vytvářejí malý prostor pro rozvoj evropské identity. Institucionalizace evropanství je racionálně zdůvodněna a přijatá, z vývoje nabídky hodnot se ale nezdá, že by se mohla u nás dosud výrazně opřít o dlouhodobé trendy vývoje hodnot. Vlastně lze sledovat příklon, který je protisměrný institucionalizacím v evropském kontextu. Dobře je to patrné na postupném odvracení od náboženských institucí (církví) k náboženstvím společenstvím. To může mít vliv na prostor pro hledání vlastní identity v částech evropského prostoru včetně identity národní. Paradox obsažený v těchto trendech by ale neměl nabýt konfliktní podoby. Jde vlastně fakticky o rozšiřování možností pro národní identitu ve sjednocené Evropě.

Ústavněprávní a politický systém země, prostor pro účast veřejnosti na tvorbě politiky

Tento formativní regulátor je osou konstrukce demokratického společenského řádu. Jeho funkcí je chránit, udržovat a rozvíjet demokratické základy a podmínky existence otevřené společnosti, pořádat a kontrolovat rozvržení a působnost složek politické moci, moderovat artikulaci, formování, uznávání a uplatňování dílčích zájmů diferencovaných společenských aktérů i zájmů veřejných. Koncentruje se na kvalitu vedení společnosti tam, kde je účelné ji vést, na vytváření institucionálních a dalších podmínek a předpokladů koordinace, kooperace a komunikace různých aktérů a na podporu rozvíjení relativně nezávislých procesů formulace a uplatňování zájmů. Jde zvláště o zaměřování politiky a správy na strategické cíle společnosti jako celku i její významné rozvojové potenciály a jejich soulad s řešením krátkodobých a střednědobých kritických a rozvojových problémů. Jedná se také o prevenci výskytu krizových situací společnosti a adekvátní reakci na ně, pokud se vyskytnou. Významnou funkcí tohoto regulátoru je zajištění demokratické kontroly uplatnění práva, zvláště ústavních základů a zákonných pravidel státní a hospodářské moci. Jako regulátor s širokými a koncentrovanými kompetencemi může efektivně ochraňovat základní politické hodnoty demokratického režimu - svobodu, rovnost, právní stát a soustavu základních lidských práv a svobod. Uplatňuje se v kultivaci a naplňování prostoru pro účast veřejnosti na tvorbě politiky, kde si vydobyla svébytné postavení a hraje stále větší úlohu média. Tento formativní regulátor propojuje ústavu, právo, politiku, média a občany, tedy základní složky demokratického řádu.

Česká společnost stojí před nutností ustavit a rozvíjet prostor pro veřejnou komunikaci jako předpoklad vytváření otevřeného, postojově pluralitního společenství. Ten je nutnou podmínkou existence demokratického politického systému. V prostoru pro veřejnou komunikaci probíhá řada souběžných a vzájemně se ovlivňujících procesů, z nichž má tento prostor především nabízet možnost dialogu s mocí, umožňovat formulování agend veřejného zájmu včetně jejich alternativ a utvrzovat a posilovat vědomí o převažujících hodnotách a postojích či projevech životního stylu. Podmínky pro veřejnou komunikaci jsou určovány existencí tří sfér - občanské, politicko-správní a tržní. Média jsou v nich autonomním aktérem a zároveň nástrojem pro ostatní sféry. Občanská sféra zatím není rovnocenným partnerem ostatním sféram, není akceptována jako hráč, ale jako potenciální volič, spotřebitel atd. I politicko-správní sféra je postupně oslabována tím, že legitimita její moci se odvozuje od procesů, které jsou zakotveny v národním státě, nicméně národní stát je v globalizujícím se světě stále slabším partnerem. Naproti tomu média a tržní sféra jsou posilovány tím, že se dokázaly od této historické podmíněnosti odpoutat, překračují rámec národního státu a chovají se globálně.

Ústavněprávní systém země je třeba dále rozvíjet tak, aby byly posilovány jeho demokratické základy, aby umožňoval další otevírání politického systému i prostoru pro účast veřejnosti na tvorbě politiky. Půjde o úpravu vztahů klíčových činitelů a funkcí ústavního systému země (včetně způsobu voleb do zákonodárných orgánů). Výrazného kapacitního posílení a zkvalitnění si žádá samotný proces legislativní tvorby a kontrolní činnosti ve veřejné správě. Politický systém by se měl dále otevírat směrem k institucím občanské společnosti a k samotným občanům s cílem funkčně doplňovat uplatnění mechanismů zastupitelské demokracie mechanismy demokracie participativní a přímé. Hodně je možné očekávat od zlepšení profesionální přípravy budoucích politiků a od zprůhlednění financování politických stran. Zákony a politická kultura by měly rozšířit prostor pro politickostranickou neutralitu veřejné správy a naopak minimalizovat prostor pro střet veřejných a soukromých zájmů.

Média se v prostoru trhu, státu a občanského sektoru v posledním desetiletí rychle emancipovala a nabyla na významu nejen jako zprostředkovatel informací, ale i jako jejich selektor a především jako iniciátor agend politického dialogu. Zároveň vstoupil razantně na scénu trh. Tam, kde se média uplatňují v prostoru pro veřejnou komunikaci, je tudíž třeba hledat možnosti obnovení narušené rovnováhy mezi uplatněním trhu a státu tak, aby byly zajištěny příznivé podmínky pro vedení dialogu o důležitých otázkách veřejného života a možnosti artikulovat a uplatňovat veřejný zájem v tomto prostoru. Především půjde o zachování a funkční uplatnění médií veřejné služby, o zabránění monopolizace mediálního trhu a o posílení samoregulačních orgánů působících v této oblasti.

Regulační působení trhu, státu a občanského sektoru

Trh, stát i občanský sektor vytvářejí podmínky pro rozhodování, činnosti i hodnotové orientace společenských aktérů. **Stát** jako výraz politické moci vytváří obecný rámec fungování společnosti a zprostředkovává formování politické moci, a k tomu využívá práva, správních činností a fiskálních regulátorů. **Trh** zprostředkující směnu je samoregulační systém, v němž poptávka a nabídka, dosažený zisk či ztráta alokují vzácné zdroje efektivněji než kterýkoli jiný ze známých mechanismů. **Občanský sektor** je institucionalizovaným vyjádřením pospolitého života občanské společnosti (tvořený neziskovými organizacemi) jako formy dobrovolného sdružování občanů sdílejících společné hodnoty a ochotných spolupracovat na společném díle. Konkrétní

podoba uplatnění trhu, státu a občanského sektoru jako formativních regulátorů je ve vzájemných vztazích vždy podmíněna historicky, kulturně a situačně, existují mezi nimi disproporce, deformované vztahy, vývojová napětí, ale i možnosti a realita synergického působení.

U nás do listopadu 1989 dominoval stát nad trhem i občanským sektorem. Regulace zprostředkovávaná státem byla podřízena vůli vládnoucí strany a byla charakteristická nadměrným centralismem. Oba zbývající regulátory se mohly uplatňovat jen v deformovaných podmínkách, v netransparentním prostředí, okleštěně, a proto i neefektivně. Po listopadu 1989 se mezi trhem, státem a občanským sektorem hledají nové vyváženější vztahy. Ani jeden z těchto regulátorů nenašel ještě v nových podmínkách své pevné místo. Ve fungování státu přetrvávají recidivy administrativně direktivního způsobu řízení, trh se často uplatňuje v nekultivovaných pololegálních nebo i kriminálních podobách bez korektur právní a správní regulace a obecně akceptovaných a sdílených hodnot. Občanský sektor se teprve konstituuje. Situaci komplikuje razantní nástup ekonomické globalizace, která emancipuje trh od tradičních regulačních rámců národních států. Proto jednou z klíčových strategických úloh české společnosti je vyladit působení těchto regulátorů a dosáhnout tak pozitivního synergického efektu jejich souhrnného regulačního působení (Potůček, 1997).

Základním strategickým principem je kultivace regulačního působení státu, trhu a občanského sektoru ve vzájemných vztazích: zefektivnění státu, kultivace trhu a rozšíření a zkvalitnění činností občanského sektoru. Kromě propracování nástrojů specifických pro jednotlivé regulátory půjde o výrazné omezení možnosti jejich patologického prorůstání: rizika ovládnutí státu vlivnými hospodářskými skupinami, korupce, klientelismu a mafiózních praktik. Rozhodující postavení v kultivaci regulačního působení má stát, který vytváří obecné legislativní a fiskální podmínky jak pro fungování vlastních institucí, tak pro aktivity tržních subjektů a neziskových organizací, ačkoli na nich není nezávislý. Záleží také na schopnosti samoorganizace tržních i netržních subjektů a na kvalitě komunikace mezi nimi a představiteli státu.

Veřejná správa vytváří obecný rámec fungování společnosti a zároveň zprostředkovává formování a výkon politické moci. Měla by být neosobním představitelem a vykonavatelem toho, co je deklarováno jako obecný či veřejný zájem. Strategickými principy reformy veřejné správy je její demokratizace, profesionalizace, efektivnost, orientace na občana a dosažení evropských standardů.

Bude dále třeba hledat produktivní, optimálně koordinované a formalizované formy spolupráce veřejné správy s občanským sektorem. Ten musí umět sám lépe než dosud hájit svoje zájmy především cestou samoorganizace, decentralizace a regionalizace svého působení. Závažným - a dosud nedostatečně naplňovaným - úkolem státu bude vytvářet vhodný právní a institucionální rámec uplatnění tržních mechanismů. Lze očekávat, že spolupráce trhu a občanského sektoru se bude rozvíjet především v oblasti poskytování služeb, advokacie zájmů, charity a sponzoringu.

Příprava České republiky na vstup a plné uplatnění v Evropské unii

Vstoupit do Evropské unie znamená být kompatibilní s ostatními členskými zeměmi, což předpokládá převzít bez výjimek či nanejvýš s akceptováním přechodných období současnou i budoucí evropskou legislativu, respektovat unijní pravidla a vytvořit instituce zajišťující prosazování evropské legislativy. Nemusí to být spojeno s

neočekávanými hospodářskými a sociálními otřesy, může to však ovlivnit ekonomickou dynamiku, zaměstnanost, zahraniční obchod a ceny.

Česká republika se bude podílet na práci orgánů EU, kde by měla využít všechny možnosti k obhajobě národních zájmů i k ovlivnění rozhodování a tím zároveň posílit mezinárodní postavení republiky. Členství v EU posílí naši vnitropolitickou stabilitu, upevní principy právního státu, posílí instituce demokratického státu a umožní nám převzít a osvojit si institucionální kulturu vyspělých demokracií s tržním hospodářstvím a s garancí základních lidských práv. Získáme možnost zachovat národní identitu při využívání principu subsidiarity, budeme sdílet evropskou suverenitu, začleníme se do nejvýznamnějšího světového ekonomického seskupení s využitím rozsáhlého vnitřního trhu, můžeme získat další zahraniční investory, využít strukturální fondy pro rozvoj slabších regionů, dopravní infrastruktury a vzdělávacích zařízení zvláště univerzitního typu, využít výhodné geografické polohy uvnitř Evropy a sousedství s Německem a s Rakouskem a přispět k užšímu spojení evropských národů.

Základními strategickými principy začlenění České republiky do Evropské unie je připravit vstup bez sociálních a ekonomických otřesů, co nejlépe využít možností a příležitostí nabízených EU a zároveň využít disponibilních předností České republiky. Znamená to vypracovat novou následnou strategii po vstupu obsahující účast republiky v úsilí EU o koordinaci hospodářských politik členských zemí, zapojení do měnové unie a přípravu na období po roce 2006, kdy bude sestavován nový evropský rozpočet na další střednědobé období.

V této strategii nebude scházet politika posilování konkurenceschopnosti české ekonomiky, politika směřující k udržení sociálního smíru, podpora rozvoje informační společnosti, posilování profesionality veřejné správy, příprava na vstup do měnové unie, příprava na uvolnění pohybu pracovních sil oběma směry a příprava a uvolnění trhu s půdou a druhými obydleními (po vypršení dojednaných přechodných období a odkladů).

III. Prioritní problémy

Prioritní problémy byly definovány jako **rozpor mezi aktuálním a žádoucím stavem určitých podmínek života společnosti, jehož řešení uvolňuje cestu k řešení dalších problémů.**

Do jejich identifikace, posouzení a obohacení byly ve třech kolech prognostického šetření zapojeny desítky expertů. Soubor prioritních problémů má především heuristickou funkci, tj. jde o vymezení prostoru pro tvorbu strategických koncepcí, jejichž tvorba byla obsahem třetího syntetizačního kola prognostického šetření. Prioritní problémy se dynamicky vyvíjejí, např. v oblasti vnější bezpečnosti je bylo třeba po 11. září od základu přepsat.

Vzhledem k tomu, že explikace 77 prioritních problémů je v závěrečné zprávě na 100 stranách, lze uvést jen jejich názvy. I z nich je však možné poznat, které prioritní problémy byly za pomoci expertů identifikovány v sedmi vývojových potenciálech a ve čtyřech formativních regulátorech v rámci zvoleného modelu vývoje české společnosti a její modernizace v globálním kontextu.

1. Prioritní problémy v oblasti sociální soudržnosti

Sociální soudržnost

1. Zanedbávání rozvoje institucí a organizací generujících sociální soudržnost ze strany státu

2. Eroze sociální soudržnosti způsobená rostoucí společenskou diferenciací

3. Zanedbávání rozvoje střední třídy a způsobů jejího obnovování, rozprostření rizika chudoby do širokého spektra sociální stratifikace

4. Riziko marginalizace jedinců i celých sociálních kategorií na trhu práce, vznik "underclass" a kultury bídy

5. Vytváření specifických chudob, zejména chudoby a "underclass" na etnickém základě

6. Přetrvávající sociální a ekonomické nerovnosti mezi muži a ženami

7. Narůstající mezigenerační rozdíly české populace

8. Nedostatečné propracování promyšlené a koherentní národnostní politiky

9. Nedostatečná osvěta týkající se problematiky soužití mezi majoritou a etnickými minoritami

10. Narušení identity a sociální struktury u romské populace

Stát veřejných sociálních služeb

11. Deficity soustavy sociální pomoci

1. Prioritní problémy v oblasti společnosti vědění

Vzdělávání

12. Nedostatečná kapacita, struktura a kvalita vzdělávacích institucí (především na terciární úrovni a v dalším vzdělávání)

13. Vzdělávací instituce nepodporují vznik a rozvoj trvalejších, obecnějších (průřezových) schopností a dovedností, nezbytných pro naplnění konceptu celoživotního vzdělávání

14. Nízká důležitost přikládána vzdělání a kvalifikaci

Výzkum a vývoj

15. Nepřipravenost oblasti výzkumu a vývoje (organizací, týmů a jednotlivců) na měnící se úlohy a postavení výzkumu a vývoje ve společnosti

16. Nedostatky v organizaci a řízení výzkumu a vývoje

17. Deficity ve financování výzkumu a vývoje

Procesy informatizace

18. Nedostatečné využití možností informačních a komunikačních technologií (ICT)

19. Zvyšování nerovností v populaci vyvolané rozdílnou kvalifikací, zkušeností, využitím a přímým přístupem k informačním a komunikačním technologiím (ICT)

20. Nedostatečná ochrana informací a dat při užití moderních informačních a komunikačních technologií (ICT)

3. Prioritní problémy v oblasti trhu práce, zaměstnanosti a zaměstnatelnosti

21. Rozpor mezi současným charakterem nezaměstnanosti a ideálem plné zaměstnanosti

22. Nevyváženost vztahů na domácím trhu práce a další neudržitelnost nízké ceny tuzemské pracovní síly

4. Prioritní problémy v oblasti vývoje populace, rodiny, zdraví a bydlení

Vývoj populace

23. Nepříznivé populační klima projevující se v nízké úrovni plodnosti

24. Nedostatečné řešení implikací budoucího vývoje demografického stárnutí v oblasti sociálního zabezpečení a zdravotnictví

25. Nutnost systematického přístupu k zahraniční migraci

Rodina

26. Oslabené postavení rodiny a dětí v konfrontaci s nároky a podmínkami uplatnění výdělečně činných členů na trhu práce

Zdraví

27. Lékařské vědy nabízejí více možností léčení nemocí, než je současný systém veřejného zdravotního pojištění schopen zdrojově zabezpečit

28. Nedostatečné rozvinutí prevence zdraví ohrožujících či poškozujících činností promítajících se především v životním stylu populace (kouření, alkoholismus a další toxikomanie, nedostatek pohybu, prohřešky proti zdravé výživě, stres)

Bydlení

29. Zhoršující se dostupnost bydlení pro specifické skupiny obyvatel

5. Prioritní problémy v oblasti vnější a vnitřní bezpečnosti

Vnější bezpečnost

30. V rámci NATO nejsou stanoveny proporce mezi nároky na obranné a bezpečnostní funkce

31. Realizace Evropské bezpečnostní a obranné politiky v rámci Evropské unie povede k vytvoření nákladných bezpečnostních a obranných institucí

32. Nezvládnutý boj proti terorismu

Vnitřní bezpečnost

33. Neadekvátní a pasivní postoj velké části politických elit a občanů k vnějším bezpečnostním rizikům

34. Absence adekvátní bezpečnostní, obranné a vojenské strategie umožňující vybudovat optimální model obrany a armády odpovídající bezpečnostním ohrožením a z nich vyplývajícím rizik, aliančním závazkům a našim ekonomickým a lidským zdrojům

35. Předčasná profesionalizace armády

36. Selhání demokratického řízení a občanské kontroly armády

37. Neefektivnost boje proti organizovanému zločinu

38. Korupční symbióza elit

39. Nízká účinnost sankčního systému a způsobů zacházení s pachateli trestných činů

6. Prioritní problémy v oblasti životního prostředí a územních potenciálů rozvoje

Životní prostředí

40. Přetrvávající nadměrné zatížení životního prostředí (především v průmyslových regionech) způsobené vysokou surovinovou a energetickou náročností hospodářství

41. Ekologická negramotnost převážné většiny obyvatel České republiky

42. Vysoká zátěž životního prostředí z individuální dopravy

Územní potenciály rozvoje

43. Prohlubování územní diference sociálně-ekonomické úrovně obyvatelstva

44. Nízká úroveň prostorové mobility obyvatelstva

45. Nízká úroveň osobní veřejné dopravy

46. Nedostatečný rozvoj infrastruktury

47. Negativní tendence ve struktuře osídlení

48. Dysfunkce v řízení urbanistických procesů, územního plánování, financování rozvoje území a vymezení veřejného a soukromého sektoru

7. Prioritní problémy v oblasti ekonomického rozvoje

49. Nízká inovační schopnost, dynamika a adaptabilita české ekonomiky

50. Udržitelnost vnější rovnováhy České republiky při akceleraci hospodářského růstu

51. Vysoký deficit veřejných financí

52. Makroekonomická nerovnováha vyjádřená tzv. dvojím deficitem

53. Nepřipravenost na potenciální vstup do EMU

54. Velký rozdíl cenové hladiny a cenových relací ve vztahu k Evropské unii

55. *Setrvávání rozdílu mezi reálnými mzdami kvalifikovaných pracovníků u nás a ve světě*

8. Prioritní problémy v oblasti formování národní kultury, národní identity a národních zájmů

56. *Obtíže při hledání obecně akceptovatelného historického vzoru*

57. *Neexistence obecné a obecně přijímané společenské ideje a z ní odvozených hodnot*

58. *Zanedbání historického dědictví (ochrana, údržba, rekonstrukce a regenerace stavebních památek)*

9. Prioritní problémy v oblasti ústavně právního a politického systému země, prostoru pro účast veřejnosti na tvorbě politiky

Ústavní, právní a politický systém

59. *Nedostatečná vymahatelnost práva*

60. *Nízká úroveň občanské participace na politickém rozhodování a "zúžení" politického demokratického systému na parlamentní zastupitelství*

61. *Vážné deficity v politické kultuře*

Prostor pro účast veřejnosti na tvorbě politiky

62. *Nereflektovaný rozpad tradiční konstitutivní role médií - postupné zanikání žurnalistiky a přechod médií do postžurnalistické fáze*

63. *Nedostatečná rovnováha prostoru pro veřejnou komunikaci*

64. *Nedostatečné zázemí pro odbornou a veřejnou diskusi o médiích a populární kultuře, absence institucionálního zázemí pro širší výzkum v této oblasti*

65. *Nedořešenost ve financování médií veřejné služby*

66. *Nedostatečná konkurence současného mediálního trhu*

10. Prioritní problémy v oblasti trhu, státu a občanského sektoru ve vzájemných vztazích

67. *Nedostatečné garance soukromého vlastnictví*

68. *Degradace hodnoty podniku*

69. *Nízká autorita regionálního článku samosprávy*

70. *Nízká úroveň důvěry občanů k institucím veřejné správy*

71. *Nedostatečná koordinace mezi resorty veřejné správy (resortismus)*

72. *Nejasná dělba práce a zodpovědnosti mezi politiky a úředníky ve veřejné správě*

73. *Vysoká převaha ad hoc rozhodnutí nad rozhodnutími koncepčními ve veřejné správě*

74. *Nízká úroveň občanské participace na řízení věcí veřejných*

75. *Nedostatečná subjektivizace občanského sektoru*

11. Prioritní problémy v oblasti přípravy ČR na vstup a plné uplatnění v EU

76.Rozporný přístup a nedostatečná příprava politické a správní elity České republiky na vstup do Evropské unie

77.Nízká podpora vstupu do Evropské unie ze strany českých občanů

IV. Strategické koncepce rozvoje České republiky

Prioritní problémy rozvoje ČR popsané v předcházející části Průvodce krajinou priorit představují dynamický potenciál, který se může aktualizovat různými cestami a směry. Každý prioritní problém má své řešení, které navíc může mít několik variant. Jak jsme již uvedli v teoreticko-metodologických východiscích, různá řešení různých prioritních problémů nejsou vzájemně nezávislá. Procesy jejich řešení jsou provázány mnohostrannými vazbami, jednotlivá řešení průběžně interagují, vzájemně se ovlivňují - podporují se, nebo si škodí. Tyto dynamické vazby proto významně podmiňují úspěšnost strategií řešení jednotlivých prioritních problémů. Abychom alespoň částečně respektovali pole interakcí mezi procesy řešení prioritních problémů, rozhodli jsme se vypracovat strategické koncepce, které v sobě budou zahrnovat společné řešení vícero, resp. celého shluku prioritních problémů. V určitém slova smyslu jde tedy o pokus syntetizovat pole prioritních problémů. Strategické koncepce představují relativně komplexní akční priority, tj. priority toho, co je potřeba udělat, aby mohla být řešena celá skupina prioritních problémů současně.

1. Strategická koncepce:

INSTITUCIONÁLNÍ PODPORY SOCIÁLNÍ SOUDRŽNOSTI ČESKÉ SPOLEČNOSTI

Cílem strategie je nastolit v české společnosti takové institucionální podmínky, aby v různých částech společnosti mohl být každodenní interakcí generován sociální kapitál. Zejména jde o změnu hodnotového klimatu a o změnu institucionálních podmínek, v nichž zdroje sociální koheze operují. Zvýšením objemu sociálního kapitálu v české společnosti dojde i ke zlepšení řady aspektů kvality života a jeho udržitelnosti.

2. Strategická koncepce:

DŮCHODOVÉ REFORMY

Předkládaná koncepce navrhuje řešit pyramidu problémů v systému zabezpečení ve stáří, na jejímž vrcholu stojí hrozící vážná finanční krize systému. Některá důležitá rozhodnutí politického rázu v dlouhodobém horizontu závisující na dalším vývoji a uspořádání společnosti však nechává otevřená a pouze naznačuje alternativní směry řešení. V krátkodobém horizontu navrhuje vznik Sociální pojišťovny jako nezávislé organizace provádějící důchodové zabezpečení. Stát tak může efektivně vykonávat funkci regulátora a kontrolora systému. Okamžitě je rovněž možné sjednotit a dále zvyšovat důchodový věk na hodnotu 65 let pro obě pohlaví. Během krátké doby lze také systém rozšířit na celou skupinu osob s pracovními příjmy. Ve střednědobém období je možné zdokonalit nabídku doplňkových systémů tak, aby skutečně každý měl rovnou možnost zvolit si optimální systém, který vyhovuje jeho potřebám. Spolu s tímto krokem koncepce upozorňuje na nutnost neopomenout vytvářet investiční příležitosti pro správce kapitálových fondů doplňkových systémů. V dlouhodobém horizontu koncepce upozorňuje na nutnost rozhodnout o postavení osob samostatně výdělečně činných v systému a o případné povinnosti účasti v doplňkových systémech. Pak by bylo možné uvažovat o změně základního systému a jeho hlavním cíli.

3. Strategická koncepce:

ZVÝŠENÍ NABÍDKY KVALITNÍCH, DOSTUPNÝCH A RELEVANTNÍCH VZDĚLÁVACÍCH PŘÍLEŽITOSTÍ

Tato strategická koncepce sleduje rozšířit nabídku kvalitních a relevantních vzdělávacích příležitostí na terciárním stupni vzdělání v kontextu evropské integrace. Základním opatřením je tu strukturace a přesnější profilace vzdělávací nabídky, realizovaná především výrazným zapojením mnoha aktérů do hodnocení terciárních vzdělávacích institucí.

4. Strategická koncepce:

VÝZKUMU A VÝVOJE JAKO PRODUKTIVNÍ SLOŽKY SPOLEČNOSTI A EKONOMIKY A GENERÁTOR INOVACÍ

Výzkum a vývoj v České republice dosud plně nezvládl úlohu své funkční proměny z podoby, vtisknuté mu ještě v dobách předchozího režimu, do podoby odpovídající nárokům a potřebám demokratické společnosti, tržního hospodářství a globalizujícího se světa. Nestal se tak - na rozdíl od srovnatelně velikých, nicméně efekty výzkumu a vývoje mnohem úspěšnějších zemí jako je Finsko či Irsko, významným produktivním faktorem společenského a hospodářského rozvoje. Navržená strategická koncepce charakterizuje podmínky a obsah kroků, které by vedly od převažující stagnace dané oblasti k jejímu dynamickému rozvoji a funkčnímu uplatnění v praxi - od politických předpokladů a žádoucích legislativních a správních změn až po potřebu uzavření strategické aliance mezi všemi důležitými nositeli a uživateli výzkumu a vývoje, schopnými podřídit své bezprostřední dílčí skupinové zájmy společnému cíli.

5. Strategická koncepce:

ROZVOJE NOVÉ EKONOMIKY

Předkládaná koncepce navrhuje opatření k prevenci možných negativních dopadů na českou společnost v případě opožděné reakce na výzvy související se zaváděním moderních informačních a komunikačních technologií. Krátkodobé ekonomické efekty z využití moderních technologií nelze reálně očekávat, a proto se koncepce zaměřuje i na podporu produkce a poptávky po moderních elektronických zařízeních. Koncepce se tedy snaží poukázat i na efekty přechodu k nové ekonomice dosažitelné v krátkodobém horizontu. V dlouhodobém horizontu koncepce zdůrazňuje roli vzdělání, především zvládnutí schopnosti abstraktního myšlení na úrovni základní a střední školy. Na tomto základě pak mohou stavět programy celoživotního vzdělání nezbytné pro adaptaci na nová zařízení.

6. Strategická koncepce:

MINIMALIZACE NÁSLEDKŮ SOCIÁLNÍ EXKLUZE A DISKRIMINACE POMOCÍ SOCIÁLNÍHO ZAČLENĚNÍ A VYROVNÁVÁNÍ ŠANCÍ NA TRHU PRÁCE

Strategie se zaměřuje na odstraňování diskriminace, enormních neospravedlnitelných nerovností, sociálního vyloučení a marginalizace ve všech sférách života. Jádrem strategie je vyrovnávání životních šancí legislativně, vzděláním a zvyšováním flexibility na pracovním trhu.

7. Strategická koncepce:

ROZVOJE DOBROVOLNICTVÍ A OBČANSKÉ PRÁCE

Nabízená strategická koncepce vychází z poznání, že vize plné zaměstnanosti je neudržitelná. Navrhuje posílit institucionální zázemí dobrovolnictví a postupně šířit étos dobročinnosti jenž připraví půdu pro zavedení systému odměňování občanských aktivit. Jejím cílem není plně kompenzovat poruchy na trhu práce, ale přispět k posílení občanské důvěry a sociální soudržnosti, což se jeví jako nezbytná podmínka přežití postindustriální společnosti.

8. Strategická koncepce:

CELOSPOLEČENSKÉ PODPORY RODINY JAKOŽTO PRIMÁRNÍHO ZDROJE LIDSKÉHO, SOCIÁLNÍHO A KULTURNÍHO KAPITÁLU

Rodina se nachází ve stavu historického přelomu, který spočívá ve změně její vnitřní struktury a v existenci nových silných vnějších tlaků, které ji destabilizují. Cíle rodiny, jak individuální, tak společenské, se však nezměnily, jsou stejně nezbytné i atraktivní. K dosažení těchto cílů je nutno vytvořit nové odpovídající nástroje, které rodinu účinně podpoří a zároveň posílí její autonomii. Tyto nástroje však musí tvořit systém, který má celospolečenský charakter. Za strategickou koncepcí nelze tedy považovat působení na změny rodiny, nýbrž podporu úspěšného fungování rodiny celou společností. Bez ní by se v moderní společnosti dostávala rodina do stále se zhoršujícího postavení.

9. Strategická koncepce:

ZACHOVÁNÍ ÚNOSNÉ VĚKOVÉ STRUKTURY OBYVATELSTVA

Vlivem prudkého snížení porodnosti a současně prodlužování lidského života, včetně posunu silnějších populačních ročníků do důchodového věku, se v příštích letech začne výrazně zhoršovat věková struktura naší populace jak úbytkem počtu dětí a mládeže, tak zrychleným růstem počtu a zastoupení starších lidí. I za předpokladu diferencovaného zvyšování věkové hranice pro získání nároku na starobní důchod se budou zhoršovat relace mezi věkovými skupinami, což se negativně projeví v mnoha oblastech rozvoje společnosti. Proces populačního stárnutí se nedá zastavit, lze jej však zpomalit: jednak aktivní pronatalitní politikou, potřebnou zvláště v období transformace při zhoršení některých životních podmínek mladých lidí pro založení rodiny, jednak zvýšenou selektivní imigrací. Do roku 2015 by se efekt obou procesů projevil jen částečně, ale změnil by předpokládanou situaci v dalších obdobích. Většina demografů považuje působení státních orgánů na zpomalení populačního stárnutí pronatalitní politikou (vytvářením příznivějších životních podmínek pro mladá manželství a rodiny s dětmi) za výhodnější než pozdější nutné odstraňování nebo zmírňování negativních důsledků objektivního procesu stárnutí. Zachování únosné věkové struktury obyvatelstva se musí považovat za závažnou součást snah o udržitelnost života českého národa. Ani zlepšení populační situace a zvýšení imigrace však nezabrání úbytku obyvatelstva.

10. Strategická koncepce:

PÉČE O ZDRAVÍ

Strategická koncepce spočívá v tvorbě a realizaci nové zdravotní politiky založené na využití analýz a výzkumu. Zúčastnění aktéři tvorby této politiky se musí veřejně podílet na vymezení cílů a priorit péče o zdraví z hlediska řešení existujících

problémů a také z hlediska mezinárodních zkušeností a doporučení. Cílem strategie je dosáhnout zlepšení zdravotního stavu obyvatelstva a uchování jeho zdraví

11. Strategická koncepce:

ZAJIŠŤOVÁNÍ DOSTUPNÉHO BYDLENÍ

Dostupnost uspokojivého přiměřeného bydlení pro všechny sociální vrstvy je jedním ze stěžejních problémů a trvalých úkolů odpovědných orgánů společnosti. Spolurozhoduje o životní a kulturní úrovni země. Nelze ji oddělit od celkového sociálně ekonomického rozvoje země. Je podmínkou soudržnosti společnosti, spokojenosti občanů, rozvoje osobnosti člověka, jeho pracovní mobility i uspokojivějších trendů v populačním vývoji. V demokratické společnosti s tržní ekonomikou je byt a bydlení pro jejich vysokou cenu a nezastupitelnost věcí soukromou i veřejnou, tedy veřejným statkem, ale i zbožím. Právo na dostupné bydlení ve smyslu odpovědnosti občana i orgánů společnosti zdůrazňují i mezinárodní dokumenty. Všechny tyto skutečnosti prokazují, že se uspokojivé úrovně bydlení všeho obyvatelstva nedá dosáhnout bez realizace dlouhodobé strategické koncepce.

12. Strategická koncepce:

ZAJIŠTĚNÍ KOMPLEXNÍ BEZPEČNOSTI A OBRANY ČESKÉ REPUBLIKY JAKO ČLENA NATO A EU

Eskalace koordinovaných akcí mezinárodního terorismu a nové nároky vyplývající z bezpečnostních ohrožení nejen prokázaly, že už není dále možné při zajišťování bezpečnosti a obrany republiky postupovat v jednotlivých složkách bezpečnostního a obranného systému parciálními transformačními, reformními či racionalizačními opatřeními, nemluvě již o tom řešit nastalé krizové situace sebedokonalejší improvizací, ale zároveň potvrdila již řadu let nezbytnou objektivní potřebu vyprojektovat strategii komplexní bezpečnosti a obrany České republiky jako člena aliance a budoucího člena Evropské unie, k jejíž realizaci se vytvořilo i vhodné společenské klima.

13. Strategická koncepce:

NASTARTOVÁNÍ EFEKTIVNÍHO BOJE PROTI KORUPCI

Strategická koncepce vychází z předpokladu, že nastartování efektivního boje proti korupci není primárně možné bez autentické účasti politiků. Vtáhnout politiky do tohoto boje je však možné jen tak, že se občanským organizacím podaří rozšířit prostor veřejné kontroly rozhodování o věcech veřejných a omezit korupční tlaky na politické strany. K tomu se jim nabízí cesta, která kombinuje prvky spolupráce a konfliktu s institucemi státní správy a veřejné samosprávy.

14. Strategická koncepce

EKOLOGICKÉ DAŇOVÉ REFORMY

Strategická koncepce se zaměřuje na ekologickou daňovou reformu, tzn. výraznější zdanění surovin a energií, které by bylo vyváжено nižším zdaněním lidské práce. Jejím cílem je přispět zejména ke snížení vysoké energetické náročnosti v ČR a k efektivnějšímu a šetrnějšímu hospodaření s přírodními zdroji.

15. Strategická koncepce

POSÍLENÍ PROGRAMU ČESKÉ ROZVOJOVÉ POMOCI

Strategická koncepce se zaměřuje na finanční posílení a institucionální zajištění českého programu zahraniční rozvojové pomoci. Jeho cílem je, aby ČR přijala spoluodpovědnost za vývoj ve světě, především s ohledem na situaci v rozvojových zemích. To by přispělo, kromě vyjádření lidské solidarity s chudými, také k tomu, aby česká zahraniční politika byla aktivní a sebevědomá, a to nyní, ale také po předpokládaném začlenění ČR do Evropské unie.

16. Strategická koncepce

ROZVOJE OSÍDLENÍ A BYTOVÉ VÝSTAVBY URBANISTICKÝ ROZVOJ

Struktura osídlení (zvláště v ČR) představuje velmi konzervativní fenomén, přesto i on se v posledních desetiletích dynamizuje, přičemž rychlost změn bude nadále pravděpodobně vzrůstat. To přináší tlaky na novou definici funkčního využívání území. Aktivního činitele těchto tlaků lze hledat v kapacitní dopravní a technické infrastruktuře a v průmětu změn v životním stylu do bydlení. To vše přináší růst nákladů na výstavbu a provoz struktury osídlení. K optimalizaci těchto nákladů musí sloužit rozvoj strategického plánování, širší uplatnění územního plánování (včetně provázání s místními daněmi), ekologická regulace využívání území, ale i transparentní zadávání veřejných zakázek či vytvoření veřejně přístupného informačního systému o území.

17. Strategická koncepce

OPTIMÁLNÍHO NAČASOVÁNÍ ZAVEDENÍ EURA

Strategická koncepce rozebírá možnosti měnové politiky před vstupem do Hospodářské a měnové unie (EMU) a také pro zachování cenové stability po zavedení eura. Poukazuje na potenciální konflikt mezi nutností udržet nízkou míru inflace v rámci členství v EMU a tlakem na vyrovnávání cenové hladiny v domácí ekonomice a zemích EMU. Strategická koncepce zvažuje výhody a nevýhody obou základních variant načasování vstupu do EMU, tedy jednak přistoupení co nejdříve po vstupu do EU, a jednak přistoupení nikoli okamžitě po nutném dvouletém období po vstupu do EU.

18. Strategická koncepce

DYNAMIKY EKONOMICKÉHO RŮSTU

Strategická koncepce sleduje obnovení a udržení dynamiky ekonomického růstu, který by umožňoval reálnou konvergenci základních parametrů české ekonomiky vůči Evropské unii a vytvářel podmínky pro zrychlení její adaptability a tím pro dynamizaci inovační schopnosti podnikatelského sektoru.

19. Strategická koncepce:

PODPORY PODMÍNEK PRO ROZVOJ A UPLATŇOVÁNÍ PRINCIPŮ OTEVŘENÉ SPOLEČNOSTI

Míra učení se žít ve svobodě je stěžejním zdrojem rozvoje lidské tvořivosti. Prorůstání principů otevřené společnosti do všech rovin života je základem pro růst kvality života. Rozvoj svobody je rozhodující pro prosazování lidských hodnot spojených s respektem k životu, k jedinečnosti lidské bytosti, s lidskými a občanskými právy a s právy Země. Decizní centra mohou především podporovat

občanské aktivity, jasně vykládat a prosazovat efektivitu vyznávání a naplňování občanských ctností ve společnosti pro každého občana, prohlubovat uplatňování principu subsidiarity, decentralizace a možnosti kontroly práce decizních center, nabízet diferencované postupy komunikace státu, obcí a občanů a otevírání se institucí občanům na všech úrovních, atd. Politická centra svým chováním spoluvytvářejí nabídku hodnot ve společnosti. Rozhodující místo má při tom vztah mezi slovem a skutky a mezi požadavky a dodržováním požadavků zákona.

20. Strategická koncepce:

PODPORA ROZVOJE OBČANSKÉHO A NÁRODNÍHO SEBEVĚDOMÍ

Národní sebevědomí je tím pevnější, čím víc je zakotveno v občanském sebevědomí. Základ rozvoje občanského sebevědomí je v co nejširším uplatňování principů otevřené společnosti. Na tomto základě je možné rozvíjet národní identitu. Podstatné je radikální zvýšení zájmu státu, krajů a obcí o rozvoj kulturních, uměleckých a dalších specifík, především podporou spontánně vznikajících aktivit občanů. Důležité místo má i cílená prezentace naší kultury v zahraničí, především v souvislosti se vstupem do EU. Je nutná i spolupráce s médii směřující k posilování občanského a národního sebevědomí.

21. Strategická koncepce:

PODPORY PODMÍNEK PRO ROZVOJ CEST K MULTIKULTURNÍMU PŘÍSTUPU KE SVĚTU

Žijeme v multikulturním světě. V dosavadním vývoji naší společnosti nacházíme spíše tendence k odmítání tohoto faktu. Změna přístupu směřující k chápání multikulturních vlivů jako podnětů rozvoje je nezbytná. Nejde jen o to, že v dohledné době budeme sami v EU fungovat jako minorita, ale především o to, že schopností soužití v multikulturním světě potvrzujeme schopnost existence v otevřené společnosti. Postupy umožňující tuto změnu musí maximalizovat poznání mezi kulturami, etniky a jinými menšinami v naší zemi, rozšiřovat spolupráci mezi kulturami a rozvíjet podmínky pro rozvoj komunikace mezi kulturami. Jádrem je učení se multikulturnosti v místních podmínkách. Podpora koordinované spolupráce státu, regionů, obcí, občanských iniciativ a médií je podmínkou úspěchu. Rozhodující význam v těchto dlouhodobých procesech má jasná multikulturní orientace vzdělávání na všech úrovních.

22. Strategická koncepce:

MODERNIZACE MANAŽERSKÉHO ŘÍZENÍ (ve veřejné a soukromé sféře)

Manažerské řízení v České republice zaostává v posledních letech transformace více než jiné oblasti koordinace ve společnosti za rozvojem a potřebami demokracie, trhu a komunikace mezi státním sektorem, občanským sektorem a ekonomickými organizacemi. Kontaktům a vztahům mezi těmito sektory chybí společná řeč a zejména srovnatelné instituce ve smyslu pravidel jednání, podle nichž by se navazovaly smlouvy, vyjasňovaly kompetence a vůbec odehrávaly kooperační aktivity. Řešení strategické koncepce je v orientaci na strategické řízení, v překonání příliš centralizovaného řízení, ve vytvoření atmosféry odpovědnosti, v zamezení zpolitizování veřejné správy a podniků a v ustavení instituce etických standardů a kodexů.

23. Strategická koncepce:

ZKOMPLETEOVÁNÍ POLITICKÉHO SYSTÉMU

Nízká úroveň občanské participace na politickém rozhodování a redukce politického demokratického systému na parlamentní zastupitelství vedou k poruchám ve zprostředkování zájmů. Činnost politického systému postrádá účinné koordinované zaměření na dlouhodobé požadavky demokratické a ekonomické transformace společnosti. Vážné deficity v politické kultuře reprezentantů politických stran a státní a veřejné správy a zaostávání politické kultury voličů omezují tvorbu a rozvinutí institucí, které vymezují "pravidla jednání v politické aréně". Navrhovaná strategická koncepce obsahuje náměty na takové zkompletování politického systému, které odstraní uvedené nedostatky cestou ústavních změn, prosazením politicko stranické neutrality veřejné správy, kultivací vnitřního řízení a fungování politických stran a posílením mechanismů participativní a přímé demokracie.

24. Strategická koncepce:

ROZVOJE MÉDIÍ

Média a mediální diskurs jsou součástí složitého přediva vztahů. Za charakteristický rys našeho mediálního diskursu je třeba považovat nerovnovážený stav v prostoru pro veřejnou komunikaci (PVK), v němž se plně nerozvinula veřejnost jako spolu- a protihráč médií a politické elity. S tímto deficitem vstupuje mediální diskurs do začátku tisíciletí, který obecně charakterizuje rozpor mezi globalizujícími se médii a v hranicích tradičního národního státu definovanou veřejností a politickou elitou.

25. Strategická koncepce:

REÁLNÉ DECENTRALIZACE VEŘEJNÉ SPRÁVY

Reformě veřejné správy schází jasný a propracovaný politický konsensus. Proto se omezuje jen na svou jednodušší, institucionální stránku. Logickým důsledkem je paradoxní situace, kdy formální decentralizace správy je provázena reálnou centralizací. Nejpostiženějším článkem veřejné správy je v tomto směru krajská samospráva, které v důsledku extrémní nerovnováhy potenciálních povinností a reálných práv hrozí politická diskreditace v očích regionálních komunit. Tím je ohrožen osud územní samosprávy jako celku. Klíčovým krokem strategické koncepce je systémová změna zákona o rozpočtovém určení daní.

26. Strategická koncepce

DOSTUPNOSTI VEŘEJNÝCH SLUŽEB

Česká republika je hodnocena jako země, kde byla završena transformace z plánovitého systému na tržní ekonomiku. Z hlediska veřejné správy a veřejného sektoru je však toto konstatování platné jen zčásti - obsah veřejné správy se změnil, institucionální změna uspořádání územní veřejné správy je v plném proudu, ale systém poskytování veřejných služeb se zdůvodněním jejich nezbytnosti zůstává zakonzervován, financovány jsou instituce, nikoliv potřeby občanů. Předáním zodpovědnosti za dostupnost veřejných služeb ze státu na samosprávu jako vedlejší produkt reformy územní veřejné správy je procesem, který vytváří prostor pro reformu veřejného sektoru, zároveň při ponechání celého procesu živelnému vývoji existují vážná rizika jak ze strany zabezpečení základních potřeb občanů, tak i z hlediska možnosti vzniku podstatných územních rozdílů i dalšího zhoršení výkových parametrů poskytování služeb.

27. Strategická koncepce

REFORMY ÚSTŘEDNÍ STÁTNÍ SPRÁVY

Smyslem strategické koncepce reformy ústřední státní správy je její transformace z podoby převážně vrchnostenské správy do podoby, v níž by se určujícím rysem její činnosti stala služba občanům. Zvláštní důraz musí být přitom kladen na vytváření a dodržování řádu v jejím organizovaném uspořádání. Jedná se o mimořádně náročnou strategickou koncepci, která sestává z několika vzájemně propojených tahů, a to: změny v procesních strukturách, změny v organizačních strukturách, změny v pracovních metodách, změny v kvalifikaci pracovníků a změny ve stylu práce. Jelikož nositelem reformy je sama ústřední státní správa, je třeba, aby byl postup realizace této strategické koncepce garantován jinými aktéry než jí samotnou - v tomto případě Parlamentem a územní veřejnou správou.

28. Strategická koncepce

REFORMY VEŘEJNÉHO SEKTORU

Veřejný sektor v České republice dosud nedosáhl uspokojivé funkční proměny z podoby, vtisknuté mu ještě v dobách předchozího režimu, do podoby odpovídající nárokům a potřebám demokratické společnosti, tržního hospodářství a odpovědné přípravy na vstup do Evropské unie a plného uplatnění v ní. Reforma veřejného sektoru jako proces komplexních politických, legislativních, správních a institucionálních změn povede k naplnění základního cíle - vytvořit předpoklady pro to, aby služby veřejného zájmu naplňovaly práva občanů zakotvená v Ústavě a navazujících zákonech, aby byly poskytovány efektivně, v odpovídající kvalitě a aby byly obecně dostupné a přispívaly tak ke kvalitě a udržitelnosti života.

29. Strategická koncepce

ROZVOJE MEZISEKTOROVÉHO DIALOGU

Mezisektorový dialog v ČR relativně úspěšně probíhá pouze na lokální úrovni. Jeho produktivnímu uplatnění na vyšších úrovních brání nízká připravenost veřejné správy převzít úlohu prostředníka v mezisektorovém dialogu o koordinaci a koncepci rozvoje a nízká zralost podnikatelského a občanského sektoru. Odstraněním těchto bariér cestou podpůrných opatření a ve finále též zákonem (zákon o strategickém plánování) vytvoří prostor pro efektivnější využívání nereprodukovatelných statků, koncentraci národních sil rozvoje a účinnější využívání veřejných zdrojů.

30. Strategická koncepce

KONSOLIDACE OBČANSKÉHO SEKTORU

Nabízená strategická koncepce vychází z předpokladu, že konsolidaci občanského sektoru brání především jeho nízká schopnost pracovat na sobě samém. Jejím cílem je prostřednictvím posilování vnitřní infrastruktury (sítě servisních organizací) občanského sektoru dosáhnout stavu, kdy bude občanských sektor schopen hrát roli sebevědomého společenského aktéra a autonomního partnera vůči ostatním sektorům. Strategická koncepce při posilování servisních sítí (koncepční, koordinační, advokační, informační, samoregulační .) občanského sektoru počítá s iniciativní podporou ze strany domácích i zahraničních nadací, které vypracují programy zaměřené na podporu jednotlivých sítí, vypíší na realizaci svých programů grantová řízení a občanské organizace se formou projektů budou o tyto granty ucházet.

V. Sociomapa strategických koncepcí

Výzkumný tým stál před problémem univerzálně použitelného, přehledného, jasného a pochopitelného zobrazení vztahů, interakcí a vazeb mezi strategickými koncepcemi. To do určité míry umožňuje metoda makrosociomapování vyvinutá v Centru pro výzkum stresu Vojenské vysoké školy pozemního vojska. Je založena na kvantitativním párovém porovnávání vzájemné podmíněnosti vybraných 25 (z celkových 30) strategických koncepcí. Porovnání provedlo jedenáct členů týmu.

Šetření ukázalo, že naprosto dominantními jsou strategické koncepce **Institucionální podpory sociální soudržnosti české společnosti** a **Podpora rozvoje občanského a národního sebevědomí**. Tyto dvě strategické koncepce tvoří první dominantní blok podporovaný strategickými koncepcemi **Rozvoj dobrovolnictví a občanské práce, Péče o zdraví, Sociální začlenění na trhu práce a Komplexní bezpečnost a obrana**. Druhý dominantní blok je tvořen strategickými koncepcemi *Mezisektorový dialog, Reforma veřejného sektoru* a *Dynamika ekonomického růstu*. Komplexní bezpečnost a obrana je spojena s Výzkumem a vývojem a s Kvalitními dostupnými a relevantními vzdělávacími příležitostmi, což reprezentuje strategické cíle, které se ve stabilizovaných společnostech jeví velmi často jako dominanty.

VI. Prioritní problémy a vize jejich řešení v krajích

Krajské komunity představují specifické prvky sociální struktury České republiky, jež jsou otevřenější než společenství národní, protože na ně silněji působí vnější vlivy, a proto se musejí chovat flexibilněji, více se orientovat na akci, lépe využívat příležitosti. Přitom jde sociálně o stejně složitě strukturovanou entitu. Aktéry jsou zde místní podniky, domácnosti, občanské organizace, krajská a obecní správa a státní správa. Rozhodující je pro ně vyvinout vlastní ucelenou a zároveň relativně autonomní strategii rozvoje vycházející z vlastních prioritních problémů. Rozhodující je pak participace a akceptace občany a vůle tuto strategii realizovat. Vhodnou formou je participativní plánování v rámci krajské samosprávy, jak se realizuje při tvorbě ve strategiích rozvoje krajů. Jsou přitom patrné teoretickometodologické rozdíly: odlišně generované definice kritériálního bloku syntézy řešení prioritních problémů (snaha po maximalizaci benefitu krajské komunity), odlišná kombinace metody indukce a dedukce (preference dedukce), míra obecnosti a konkrétnosti (vyšší obsahová konkrétnost a nižší komplexnost záběru), racionálního a iracionálního (ve srovnání s racionálně budovanou vizí rozvoje republiky, zde jsou obě složky v rovnovážném stavu) a proporce akčního a inspirativního obsahu výstupů (výběr priorit výrazně ovlivňuje jejich realizovatelnost). Je tu patrná aktuálnost a akčnost témat (v popředí byl jako u vize republiky demografický vývoj, trh práce, národní a regionální identita a politický systém, ale i reforma veřejné správy, regionální rozvoj, rozvoj infrastruktury a cestovní ruch) a nižší míra abstrakce a absence globálních vlivů.

Pro kraje je charakteristický nesoulad kvalifikační struktury pracovních sil a jejich prostorové dostupnosti se současnými a budoucími požadavky trhu práce (nízký počet vysokoškolsky vzdělaných pracovníků, zvláště technických, nerozvinutost systému vzdělávání dospělých, nízká prostorová a profesní mobilita pracovní síly a nedostatečná motivace pracovní síly k výkonu související s nastavením parametrů sociální podpory a mnohde i nízká úroveň mezd). To signalizuje hrozbu aktuálních a budoucích poruch trhu práce. Dále je to prohlubování vnitroregionálních disparit ekonomického a sociálního rozvoje vyplývající z nízkého efektivního a funkčního využití územních potenciálů. A konečně nízká autorita krajského článku samosprávy. Z dalších prioritních problémů je nutné uvést nepříznivou demografickou strukturu, nedostatečnou úroveň dopravní infrastruktury, nedostatečné využívání potenciálu cestovního ruchu a lázeňství a nedostatečná připravenost podnikatelských subjektů na podmínky jednotného trhu Evropské unie.

Závěrem

V hledání priorit pro Českou republiku jsme a budeme stále *na cestě*. Vytyčené trasy i samotná krajina se mohou a budou měnit. Pro toto úsilí jsou ovšem podstatné některé jeho charakteristiky. Důležitá je především jeho *otevřenost* - tohoto hledání se může účastnit každý, kdo o ně projeví zájem. Další charakteristikou je *úsilí o hledání smysluplných souvislostí*. Zde jsme čtenářům naší studie zatím byli schopni nabídnout jen cosi jako stavebnici, z níž by bylo možno, bude-li dostatek vůle, metodického umu, teoretického i empirického poznání a času, vystavit ucelenější vize. Rádi bychom se o to spolu s vámi pokusili. Chceme totiž naše týmové výzkumné úsilí, opřené o spolupráci s desítkami, a snad i stovkami dalších odborníků a občanů, dovést v roce 2002 až do podoby *identifikace klíčových strategických tahů*, to je takových společenských inovací, které významně přesahují běžné fungování státu a společnosti a jejichž realizace předpokládá soustředění a koordinované uplatnění známých zdrojů. Jako takové by se mohly stát hnacím motorem zajištění vysoké kvality a trvalé udržitelnosti života v České republice a přispívaly by i ke sledování tohoto kritéria v životě celého lidstva.